

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «УНІВЕРСИТЕТ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ»

ВОВЧЕНКО РОМАН СЕРГІЙОВИЧ

УДК 336.71:351.863](477)(043.3)

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ
ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Спеціальність: 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

ДВНЗ «УНІВЕРСИТЕТ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ»

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі банківської справи Інституту банківських технологій і бізнесу ДВНЗ «Університет банківської справи»

Науковий керівник –

Заслужений економіст України,
доктор економічних наук, професор
Барановський Олександр Іванович,
ДВНЗ «Університет банківської справи»,
проректор з наукової роботи

Офіційні опоненти –

Заслужений економіст України,
доктор економічних наук, професор
Вовк Вікторія Яківна,
Харківський національний університет
внутрішніх справ Міністерства внутрішніх
справ України,
професор кафедри економіки та фінансів

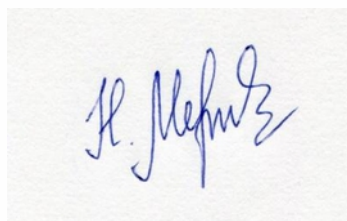
доктор економічних наук, професор
Коваленко Вікторія Володимирівна,
Одеський національний економічний
університет,
професор кафедри банківської справи

Захист відбудеться “26” квітня 2016 року о 12:30 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.883.01 у ДВНЗ «Університет банківської справи» за адресою: 04070, м. Київ, вул. Андріївська, 1, к.205.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці ДВНЗ «Університет банківської справи» за адресою: 04119, м. Київ, вул. Білоруська, 17.

Автореферат розісланий “21” березня 2016 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук, доцент

Н.С.Меда

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Ефективне функціонування банківського сектору національної економіки з метою організації безперервного руху акумульованих фінансових ресурсів, їх розподілу і перерозподілу в інтересах усіх без винятку економічних агентів, забезпечення його поступального і стійкого розвитку, зниження криміналізації, унеможливлення використання його для відмивання брудних грошей і фінансування тероризму неможливі без дотримання високого рівня його фінансової безпеки. На забезпечення ж останньої негативно впливає те, що банківська діяльність здійснюється в умовах численних різнопланових об'єктивних і суб'єктивних, зовнішніх і внутрішніх загроз. А глобалізаційні та інтеграційні процеси, впровадження новітніх інформаційних технологій, посилення конкуренції в банківській сфері, відсутність всебічної нормативно-правової регламентації банківської діяльності, нерозвиненість вітчизняних фінансових ринків, зростання економічної злочинності зумовлюють появу нових викликів і загроз фінансовій безпеці банківського сектору (ФББС). Крім того, сьогодні відсутні обґрунтована концепція і стратегія забезпечення ФББС економіки України, єдині методичні підходи до оцінки її рівня.

Відтак, питання забезпечення ФББС економіки України набувають першочергового значення, потребують адекватного теоретичного осмислення і розробки практичного інструментарію її забезпечення в нашій країні.

Проблематикою економічної і фінансової безпеки банків і банківського сектору загалом займалися такі вітчизняні вчені, як О.Барановський, Т.Болгар, Р.Гриценко, М.Єрмошенко, М.Зубок, О.Кириченко, В.Коваленко, О.Колодізев, В.Краліч, І.Крупка, Л.Патерікіна, О.Пластун, О.Штаєр, С.Яременко, а також зарубіжні дослідники: Л.Абалкін, Д.Алексєєва, В.Аленін, Д.Артеменко, А.Бриштєлев, Т.Гадомська, В.Гамза, О.Ілинич, М.Калугін, О.Канаєв, О.Козловський, Д.Кольцов, Є.Кулікова, Є.Лясковський, Н.Наточєєва, Н.Савинська, І.Семенов, В.Сенчагов, К.Тихонков, І.Ткачук, В.Черенков.

В їх працях досліджувались сутність і складові, загрози економічній і фінансовій безпеці банків, вплив зовнішньої заборгованості на економічну безпеку банківського сектору, окремі аспекти безпеки його регіональних сегментів.

Водночас, у них відсутні визначення сутності ФББС, однозначні характеристики її різновидів; об'єктів і суб'єктів, чинників і загроз, оцінки її рівня, передумов формування й організації функціонування системи її забезпечення.

Таким чином, значущість і логічна незавершеність досліджень проблематики ФББС національної економіки зумовили вибір теми дисертації та її актуальність.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в рамках плану наукових досліджень ДВНЗ «Університет банківської справи», зокрема: НДР «Правове забезпечення фінансової безпеки банків України» (номер державної реєстрації 0114U003031), в якій автором проаналізовано стан правового регулювання ФББС економіки України і виявлено проблеми, що існують у цій сфері; НДР «Розвиток системи фінансових посередників в Україні» (номер державної реєстрації 0114U003294), в якій автором розроблені методичні підходи до оцінки і дотримання ефективності системи забезпечення ФББС.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є поглиблення теоретико-методологічних засад ФББС національної економіки, розробка методичних підходів і практичних рекомендацій з підвищення її рівня в Україні.

Для досягнення цієї мети в роботі поставлені і вирішені такі завдання:

визначити сутність банківського сектору та ФББС національної економіки;

виявити чинники і загрози ФББС національної економіки;

охарактеризувати правове регулювання та організацію забезпечення ФББС економіки України;

проаналізувати підходи до оцінки рівня забезпечення ФББС національної економіки;

оцінити організацію ризик-менеджменту вітчизняних банків у забезпеченні ФББС та її стан в Україні;

обґрунтувати основні шляхи підвищення рівня ФББС економіки України;

сформулювати пропозиції з удосконалення складових забезпечення ФББС вітчизняної економіки;

розробити методичні підходи до оцінки і дотримання ефективності системи забезпечення ФББС.

Об'єктом дослідження є процеси забезпечення ФББС національної економіки.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади, методичні підходи та практичні аспекти забезпечення ФББС національної економіки.

Методи дослідження. Теоретико-методологічну основу дослідження становили праці вітчизняних і зарубіжних вчених, присвячені фінансам, банківській діяльності, забезпеченню економічної і фінансової безпеки в банківській сфері. Для розв'язання поставлених в дисертації завдань застосовувались такі загальнонаукові методи, як системний підхід, узагальнення і систематизації, наукової абстракції, аналізу і синтезу, індукції і дедукції, аналогії, класифікацій (для визначення сутності банківського сектору та ФББС національної економіки, виявлення чинників і загроз ФББС); економіко-статистичні, кластерного і факторного аналізу, групувань, порівняння, емпіричний, графічний (для характеристики правового регулювання та організації забезпечення ФББС економіки України; аналізу підходів до визначення її рівня, оцінки її стану); компаративного аналізу, аналогій, експертних оцінок (для обґрунтування основних шляхів підвищення рівня ФББС економіки України, розробки методичних підходів до оцінки і дотримання ефективності системи забезпечення ФББС).

Інформаційною базою дослідження є нормативно-правові акти, що регламентують окремі аспекти банківської діяльності, забезпечення ФББС національної економіки; енциклопедична, довідкова, монографічна і періодична література з досліджуваних питань, матеріали Державної служби статистики України, НБУ і Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, фінансова звітність комерційних банків, ресурси Інтернет, власні розрахунки автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

удосконалено:

визначення поняття «банківський сектор національної економіки», яке, на відміну від існуючих поглядів, тлумачиться як регульована державою і саморегульована складова банківської системи країни у вигляді сукупності комерційних банків як елемента економічного обороту на мега-, мета-, макро-, мезо-

і мікрорівні; об'єкт управління; сфера реалізації банківських послуг та фінансових інструментів, що додатково використовуються банківськими установами. Такий підхід уможливорює формування теоретичних засад функціонування банківського сектору та забезпечення його фінансової безпеки;

класифікацію різновидів ФББС національної економіки – завдяки виокремленню, таких нових класифікаційних ознак, як статичність (за допомогою якої можливе вирішення безпеки як функціонування, так і розвитку банківського сектору) і ресурсно-функціональна спрямованість (яка уможливорює диференціацію ФББС на її ресурсоутворюючу, депозитну, кредитну, валютну, інфляційну, інвестиційну і боргову складові), що підвищує обґрунтованість оцінки її стану;

класифікацію загроз ФББС національної економіки внаслідок виокремлення таких нових класифікаційних ознак, як специфіка функціонування банківського сектору, ступінь впливу загроз, ступінь їх виявлення, їх очікуваність, що дозволяє більш обґрунтовано підійти до реалізації заходів з її забезпечення;

перелік індикаторів ФББС з урахуванням вирішення серед них, на відміну від існуючих підходів, індикаторів, що характеризують рівень ФББС загалом (індикатори фінансового стану, фінансової стабільності, оптимальності); індикаторів, застосовуваних за реалізації процесів банківського злиття і поглинання; індикаторів ресурсоутворюючої, депозитної, грошово-кредитної, валютної, інфляційної, інвестиційної, боргової безпеки банківського сектору; індикаторів ФББС регіону. Це позитивно позначатиметься на об'єктивності оцінки її рівнів;

набули подальшого розвитку:

тлумачення ФББС, яка, на відміну від існуючих поглядів, розглядається як спроможність банківського сектору захищати фінансові інтереси; комплекс заходів, спрямованих на реалізацію його захисту від зовнішніх і внутрішніх викликів і загроз. Такий підхід уможливорює підвищення обґрунтованості і комплексності складових забезпечення ФББС;

доведення необхідності забезпечення ФББС, що, на відміну від існуючих підходів, враховує розширений перелік її суб'єктів, визначає, поряд з загальноновизнаними, такі детермінанти, як: підвищення існуючих і поява нових ризиків, які неможливо мінімізувати лише зусиллями однієї банківської установи; загрозливий характер для національної безпеки низької фінансової стійкості і стабільності банківського сектору; його позиціонування як мезоекономічного компонента національної економіки, який має чітко виражені галузевий і територіальний аспекти функціонування, а також потребу не лише збереження і ефективного використання наявного потенціалу банківського сектору, а й всебічного поступального розвитку. Такий підхід спрямований на підвищення рівня ФББС;

обґрунтування чинників ФББС з огляду на виокремлення, поряд з загальноновизнаними, і таких з них, як: ступінь координації цілей банківського сектору і національної економіки загалом; структурованість його елементів; асиметричність розвитку банківського і реального секторів економіки; кредитна культура і культура залучення грошей; особливості устрою фінансової системи і тип господарської системи в країні; доступність банківських послуг; ступінь дезінтермедіації; межі захисту прав позичальників; ступінь комплексності і розвиток доктринальних досліджень з забезпечення ФББС. Це дозволяє застосовувати переваги комплексного підходу і ранньої діагностики в оцінці рівня ФББС;

методичні підходи до оцінки ефективності системи забезпечення ФББС, які на відміну від існуючих, ґрунтуються на оцінці на мезо- і макрорівні, економічної і соціальної, абсолютної й порівняльної ефективності такої системи. Це дозволяє виявляти наявні проблеми і вносити необхідні корективи в ході формування системи забезпечення ФББС.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх використання в діяльності центральних органів виконавчої влади і саморегулювальних організацій. Так, авторський аналіз правового регулювання ФББС економіки України і наявних у цій сфері проблем використані у діяльності Юридичного департаменту НБУ (довідка № 18-61008/17815 від 18.03.2015); розроблені автором методичні підходи до оцінки ефективності системи забезпечення ФББС – Незалежної асоціації банків України (довідка № 2434-23/02 від 23.02.2015).

Результати дослідження використані в навчальному процесі Інституту банківських технологій і бізнесу ДВНЗ «Університет банківської справи» при викладанні дисциплін: «Правове забезпечення банківської безпеки», «Управління банківською безпекою в системі забезпечення економічної безпеки держави», «Оцінка ефективності банківської безпеки», «Фінансова безпека банку» (довідка № 15-009/3330 від 26.10.2015).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою працею, в якій викладено авторський підхід до вирішення науково-методичних завдань, спрямованих на підвищення рівня ФББС національної економіки. Внесок автора в друковані праці, виконані у співавторстві, викладений у списку публікацій.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження оприлюднені на: Міжнародній науковій конференції аспірантів і студентів «Теоретичні та прикладні аспекти аналізу фінансових систем» (Львів, 2013 р.); IV науково-практичному семінарі з міжнародною участю «Актуальні проблеми забезпечення фінансово-економічної безпеки України» (Тернопіль, 2013 р.); VIII і IX Міжнародних науково-практичних конференціях «Інтеграція України у європейський та світовий фінансовий простір» (Львів, 2013, 2014 рр.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Фінансовий механізм і обліково-аналітичне забезпечення стійкого економічного розвитку» (Севастополь, 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики» (Харків, 2013 р.); IV науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Проблеми забезпечення ефективного функціонування та стабільного розвитку банківської системи України» (Київ, 2014 р.); II Міжнародній науково-практичній конференції «Механізми, стратегії, моделі та технології управління економічними системами за умов інтеграційних процесів: теорія, методологія, практика» (Хмельницький, 2015 р.).

Публікації результатів дослідження. Основні положення та висновки дослідження опубліковано у 11 наукових працях, у т.ч. 5 статтях у вітчизняних фахових виданнях (3 з яких у виданнях, включених до міжнародних економетричних баз), 2 – в зарубіжних фахових виданнях, 4 – інших виданнях. Загальний обсяг публікацій – 4,85 д.а., з яких особисто автору належить 4,65 д.а.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (308 найменувань), додатків. Загальний

обсяг – 237 сторінок, у т.ч. 33 таблиці, 16 рисунків, 13 додатків. Основний зміст дисертації викладено на 181 сторінці.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, встановлено її зв'язок із НДР; визначено мету та завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження; розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів; наведено відомості про публікації й апробацію основних положень роботи.

В **першому розділі «Теоретико-методологічні засади фінансової безпеки банківського сектору національної економіки»** визначені підходи до розкриття сутності банківського сектору національної економіки, з'ясовані сутність і різновиди та виявлені чинники та загрози ФББС, розкриті вимоги і сутність системи її забезпечення.

Банківський сектор національної економіки розглядається автором як регульована державою і саморегульована (завдяки професійним асоціаціям і конфедераціям) складова банківської системи у вигляді сукупності комерційних банків як елемента загального економічного обороту на рівнях держави і регіонів, що реалізується в рамках функцій цих банків з акумуляції і розподілу фінансових ресурсів з огляду на кон'юнктуру ринку банківських послуг, підвищення інвестиційної та інноваційної активності, управління поточною ліквідністю клієнтів; мінімізації трансакційних витрат підприємств реального сектору економіки, міжгалузевого перепливу капіталу, підвищення добробуту населення з метою отримання прибутку, підвищення ринкової капіталізації цих банків і задоволення попиту на банківські продукти, операції і послуги.

Водночас, банківський сектор є об'єктом управління, функціонування якого здійснюється на основі поєднання ринкового регулювання і організуючого впливу держави, а також саморегулювання банків шляхом розробки і реалізації внутрішніх нормативних документів, глобалізаційних і інтеграційних процесів на світовому ринку банківських послуг. І, нарешті, банківський сектор національної економіки становить сферу різноманітних банківських послуг з кредитно-депозитного і розрахунково-платіжного обслуговування клієнтів і контрагентів та надання банківськими установами послуг з лізингу, факторингу, управління активами тощо.

Для забезпечення банківським сектором поступального соціально-економічного розвитку на основі диверсифікації національної економіки, вирівнювання розвитку регіонів, акумулювання інвестиційних ресурсів, підвищення рівня життя громадян, необхідні однозначне визначення його сутності і різновидів, оптимізація структури, виконання покладених на нього функцій і розбудова на науково обґрунтованих принципах. А досягти це можна лише за умови забезпечення ФББС.

Значущість дотримання саме ФББС національної економіки полягає в тому, що: банківська безпека в науковій літературі і нормативно-правових актах розглядається надто вузько (здебільшого як безпека окремого банку), тоді як банки не функціонують автономно, оскільки інтеграційні і глобалізаційні процеси, система міжбанківських розрахунків, сучасні інформаційні технології неодмінно позначаються на їх діяльності, підвищуючи існуючі і зумовлюючи нові ризики, які неможливо мінімізувати лише зусиллями їх служби безпеки;

банківські кризи, низькі фінансова стійкість і захищеність банківського сектору є одними з основних загроз національній безпеці будь-якої країни;

фінансово стійкий банківський сектор має достатні кошти для вирішення завдань забезпечення інформаційної, кадрової й фізичної безпеки;

фінансова складова є результируючою всіх аспектів функціонування банківського сектору, а її стан визначається дієвістю заходів в усіх його забезпечувальних підсистемах.

Оскільки банківський сектор є мезоекономічним компонентом національної економіки, а відтак має чітко виражені галузевий і територіальний аспекти функціонування, його фінансова безпека взаємопов'язана і взаємозумовлена з фінансовою безпекою держави загалом, а також фінансовою безпекою комерційних банків, їх клієнтів і контрагентів. При цьому держава впливає на банківський сектор шляхом реалізації грошово-кредитної політики, а його безпека зумовлюється рівнем і темпами розвитку окремих банків і їх сукупності, а також соціально-економічного розвитку регіонів і держави загалом. Водночас фінансова безпека комерційних банків є хоча й необхідною, але не єдиною умовою забезпечення ФББС. А, оскільки фінансова безпека одних банків може визначати рівень фінансової безпеки інших, регулятори мають впливати на всі з них без винятку, інакше фінансова безпека одних співіснуватиме з величезними ризиками інших.

ФББС, по-перше, не обмежується лише її забезпеченням стосовно сектору як такого, а по-друге, неправомірно її зводити лише до збереження і ефективного використання наявного потенціалу без урахування необхідності всебічного поступального розвитку цієї дуже важливої складової національної економіки. ФББС загалом – це фінансова безпека сукупності комерційних банків, а також їх клієнтів і контрагентів, професійних учасників фінансових ринків, регулятора ринку банківських послуг і держави, оскільки функціонування банківського сектору пов'язане не лише з ризиками фінансових втрат банків, але й ризиками, на які наражаються пов'язані з їх діяльністю економічні агенти. Крім того, такі втрати можуть спричинити небезпеку недосягнення поставлених перед банківським регулятором цілей і невиконання чи неякісного виконання законодавчо закріплених за ним функцій, зростання тінізації економіки й непродуктивного відпливу капіталу за кордон, а відтак – негативно позначитись на фінансовій безпеці держави загалом.

А сутність ФББС національної економіки полягає в тому, що вона є:

сукупністю економічних, соціальних і правових відносин, що зумовлюють такий фінансовий стан банківського сектору, за якого забезпечуються фінансовий суверенітет держави, стійкість банківського сектору до зовнішніх і внутрішніх загроз і ефективного використання його фінансового потенціалу, недопущення погіршення фінансового стану учасників ринку банківських послуг;

спроможністю і готовністю банківського сектору в часі і просторі захищати фінансові інтереси клієнтів, контрагентів, власників і працівників комерційних банків, професійних учасників фінансових ринків, регулятора ринку банківських послуг і держави загалом від зовнішніх і внутрішніх загроз;

умовами, за яких загрозові для фінансового стану комерційних банків і банківського сектору загалом дії чи обставини (з урахуванням синергетичного ефекту, можливості прояву ефекту «зараження», притаманних його функціонуванню) не допущені чи мінімізовані;

комплексом соціально-економічних, фінансових, нормативно-правових, організаційно-управлінських, техніко-технологічних, освітніх, виховних і режимних

заходів, спрямованих на реалізацію захисту банківського сектору від зовнішніх і внутрішніх викликів і загроз й забезпечення його фінансової стабільності та стійкого розвитку.

Дуже важливим аспектом забезпечення ФББС є однозначне визначення його мети, об'єктів і суб'єктів такої безпеки, а також принципів організації (рис.1).

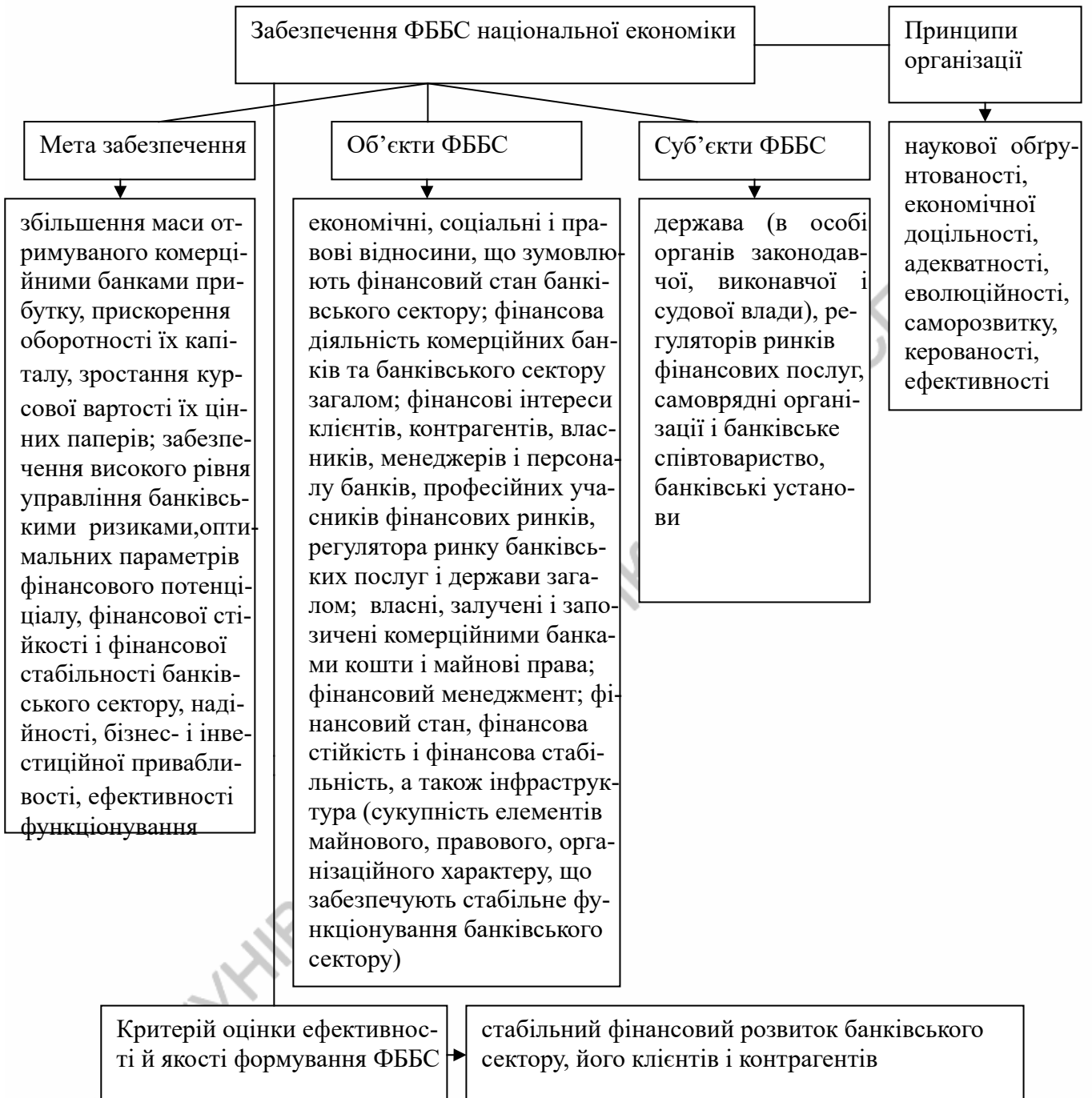

Рис.1. Елементи системи забезпечення ФББС національної економіки

Джерело: авторська розробка

Фінансово безпечний банківський сектор національної економіки є гарантом фінансової безпеки держави, оскільки залежно від свого якісного стану він може бути чинником як прискорення, так і гальмування економічного зростання.

Виконання ж вищезазначених цілей неможливе без формування дієвої системи забезпечення ФББС, яка безпосередньо (хоча і різнопланово) впливає практично на всі сфери життєдіяльності держави, зачіпає інтереси всіх економічних агентів.

Система забезпечення ФББС – сукупність динамічних, здатних адаптуватися до змінюваних умов функціонування і транспарентних, взаємопов'язаних і взаємозумовлених елементів, що базуються на науково обґрунтованій концепції, стратегії і тактиці забезпечення ФББС, фінансовій діагностиці останньої, стимулах і важелях, методах і інструментах, контролі й аналізі результатів її забезпечення, а також її забезпечувальних підсистемах. Для формування ефективної системи забезпечення ФББС необхідно чітко визначитись з чинниками, що її зумовлюють, загрозами їй, а також індикаторами оцінки її рівня.

ФББС зумовлюється такими чинниками, як: постійне протиріччя між економічною раціональністю і вимогами безпеки; превалювання моделі розвитку банків; асиметричність розвитку і ступінь координації цілей банківського сектору і національної економіки загалом; структурованість елементів банківського сектору; опортуністична поведінка обслуговуваних економічних агентів, зумовлена інформаційною асиметрією і невизначеністю соціально-економічної ситуації; монопольні права банків на деякі види діяльності; кредитна культура; культура залучення грошей, способи фінансування; особливості устрою фінансової і тип господарської систем в країні; інституційні переваги; доступність банківських послуг і ступінь дезінтермедіації; наявність додаткового вилучення коштів з обігу; присутність на території країни транснаціональних банків; межі адміністративного захисту центробанком прав позичальників; рівень протидії відмиванню «брудних» грошей; розвиток глобалізаційних процесів.

Слід враховувати наявність таких значущих загроз ФББС, як: надмірна орієнтація регулятора ринку банківських послуг на нереальні вимоги МФО; невідпрацьована система рефінансування банків; недосконала організація контролю банківськими установами ризиків і дохідності кредитних і інвестиційних портфелів; надлишкова ліквідність; загрози з боку сегменту небанківських фінансових установ.

В другому розділі «Стан забезпечення фінансової безпеки банківського сектору економіки України» оцінені чинні регламентація і організація забезпечення фінансової безпеки вітчизняного банківського сектору, проаналізована роль ризик-менеджменту банків у ньому, визначений стан ФББС вітчизняної економіки.

Однією з істотних проблем забезпечення ФББС є правова невизначеність у цій сфері, відсутність регламентації компетенції її суб'єктів, конкретних сфер їх дій, прав, обов'язків, відповідальності, принципів взаємодії. Нормативно-правова база містить значну кількість прогалін і колізійних норм, що негативно впливають на ФББС і не дозволяють банкам здійснювати свою діяльність легітимно. Її відставання від розвитку банківництва не сприяє створенню стійких «правил гри», захисту прав учасників ринку банківських послуг, а відтак й підвищенню рівня ФББС.

Наукове опрацювання проблематики ФББС залишається недостатнім. Відсутній усталений методичний підхід до оцінки ФББС, не визначені критерії оцінки і перелік індикаторів, їх порогові значення, відсутня методика їх розрахунку, не вирішені методологічні проблеми прогнозування їх рівня в середньо- і довгостроковій перспективі, що стримує формування цілісної системи забезпечення такої безпеки. Проведений аналіз наукових розробок свідчить, що основною причиною, яка зумовлює серйозні складнощі в проведенні досліджень, присвячених аналізу ФББС, є відсутність її чіткого визначення, виокремлення різновидів та розробки основних критеріїв і показників. Відсутні комплексні дослідження,

присвячені: формальним і неформальним інституціональним обмеженням функціонування банківського сектору та співвідношенню між ними; проблемам збалансованості його структури та виникнення деформацій; аналізу динаміки і ступеня реалізації його потенціалу; оцінці впливу сукупності мега-, мета-, макро-, мезо- і мікрочинників на його функціонування і зумовлених їх дією трансформацій; передумовам і детермінантам виникнення банківської паніки, ефективності інструментів запобігання їй; специфіці ФББС в Україні, методам й інструментарію її забезпечення; моделюванню і прогнозуванню рівня ФББС.

Можна стверджувати і про відсутність належного інформаційно-аналітичного забезпечення ФББС. Саме недосконала інформація є однією з основних причин, що зумовлюють банківську паніку. Крім того, в Україні практично відсутня аналітична діагностика ФББС. Організації забезпечення ФББС економіки України також притаманні численні вади. Діяльність суб'єктів забезпечення ФББС в Україні є епізодичною і нескоординованою.

Існуюча практика забезпечення ФББС економіки України загалом та її окремих різновидів супроводжується такими проблемами і має такі недоліки:

нереалізованість НБУ повною мірою принципів функціональної повноти і забезпечення рівних можливостей всім банкам, недостатня реалізованість ним принципу наукової обґрунтованості в управлінні банківським сектором;

відсутність у НБУ можливості повноцінної оцінки мультисекторальних ризиків, легітимності і повноважень з регулювання ризиків, що зароджуються в інших секторах економіки України, які можуть стати джерелом нарощування кризових явищ і шоків у банківському секторі;

високий «моральний ризик» найбільших банків, який уможливорює підвищення ризиків «усуспільнення збитків», що в свою чергу підриває довіру вкладників;

недієвість для зупинення банківської паніки таких кроків НБУ, як: призупинення платежів за депозитами, надмірна девальвація гривні, необґрунтовано жорсткі валютні обмеження, підвищення резервних вимог, що істотно знижує як рівень ФББС загалом, так і валютної безпеки банківського сектору;

недостатність інвестиційних ресурсів, відсутність інвестиційної активності банків, а відтак проектного кредитування і фінансування, що негативно позначається на інвестиційній безпеці банківського сектору;

боргова криза, яка охопила державу, суб'єктів господарювання різного профілю та домогосподарства, що істотно підриває боргову безпеку банківського сектору;

невідображення/неповне відображення фактом виконання нормативів НБУ, які мають свідчити про фінансовий стан банків на певну дату, реального статус-кво;

недосконала практика складання й оприлюднення НБУ звітів про фінансову стабільність в Україні;

жорсткі обмеження, що встановлюються НБУ для рефінансування інших банків;

встановлення надмірного оподаткування відсоткових доходів за депозитами населення;

наявність значних витрат банків, пов'язаних з виконанням невласливих їм функцій фінансового, валютного і податкового агентів;

невжиття/несвоєчасне чи не повною мірою вжиття власниками банків необхідних заходів з запобігання їх банкрутству, підвищення їх капіталізації,

своєчасного і в повному обсязі повернення залучених і запозичених коштів, обмеження кредитування афілійованих осіб, злиття банківських установ;

відсутність чітких і однозначних критеріїв та належної транспарентності виведення банків з вітчизняного ринку банківських послуг, а також коштів для виплати ФГВФО належних компенсацій вкладникам збанкрутілих банків, а також інструментів з компенсації вкладів, що перевищують гарантовану суму.

При визначенні переліку індикаторів ФББС слід вирізняти індикатори: 1) що характеризують рівень ФББС загалом; 2) застосовувані за реалізації процесів злиття і поглинання; 3) ресурсоутворюючої, депозитної, грошово-кредитної, валютної, інфляційної, інвестиційної та боргової безпеки; 4) ФББС регіону.

У забезпеченні ФББС значну роль відіграє ризик-менеджмент банків, оскільки від його рівня значною мірою залежить успішність мінімізації, протидії й запобігання існуючим і потенційно можливим загрозам у банківському секторі, капіталізація, оптимальне резервування коштів, фінансова стійкість та рентабельність, фінансова стабільність і ефективність функціонування та довіра клієнтів до банків. Втім, останніми роками непоодинокими були випадки, коли банки, які виконували економічні нормативи, нарощували свої активи і пасиви, швидко ставали неплатоспроможними, що є прямою загрозою фінансовій безпеці як банківського сектору, так і їх контрагентів і клієнтів. А спричиняв таку ситуацію значною мірою неналежний рівень ризик-менеджменту у банках, особливо стосовно управління кредитним, валютним, відсотковим, операційним і юридичним ризиками і ризиком ліквідності. Ризик-менеджмент вітчизняних банків недостатнім чином регламентований і організований, охоплює не весь спектр існуючих і потенційно можливих ризиків, що знижує рівень ФББС економіки України.

Повноцінна оцінка рівня ФББС неможлива без комплексного аналізу рівня її складових. Проведені нами розрахунки фактичного стану дотримання порогових значень індикаторів ФББС дозволяють зробити висновки, що на початок 2015 р. недотримані такі безпекові параметри за різновидами ФББС:

ресурсоутворююча безпека (обсяг готівки до ВВП; рівень доларизації грошового обігу; відношення залучених коштів до капіталу; частка строкових ресурсів у залучених ресурсах; темп зміни курсу гривня/долар; максимальна частка іноземних пасивів в одній валюті; річні темпи зростання власного капіталу; структура пасивів банків; рентабельність капіталу і активів);

депозитна безпека (співвідношення капіталу та строкових депозитів; відношення обсягу депозитів в іноземній валюті до загального обсягу депозитів; відношення депозитів в іноземній валюті до широкого показника грошової маси; розмір страхового відшкодування за депозитами населення; ступінь захисту вкладів фізичних осіб і юридичних осіб (зобов'язання банків/балансовий капітал));

кредитна безпека (частка активів 5/20 найбільших банків у сукупних активах банківського сектору; кредитні надходження в економіку до річного ВВП; максимальна ставка відсотку за кредитом; рівень сумнівної і безнадійної заборгованості у сукупному кредитному портфелі; покриття проблемної заборгованості власним капіталом; співвідношення довгострокових кредитів і депозитів; рівень резервів за активними операціями) (табл.1);

валютна безпека (обсяг іноземної валюти до гривневої маси; зміна валютного курсу, % на рік);

Кредитна безпека банківського сектору

Назва показника	Порогове значення	Фактичний стан на 01.01.2015	Співвідношення фактичного і порогового значення ¹
Сукупні активи банківського сектору, % до ВВП	≥ 80-100	113,0	1,41-1,13
Відношення динаміки частки активів банківського сектору до рівня монетизації економіки, %	100	97,2	0,97
Частка активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківського сектору, %	60 37,6	0,63	
Частка активів 20% банків у сукупних активах банківського сектору, %	80	67,5	0,84
Кредитні надходження в економіку до річного обсягу ВВП	> 1	0,12 (нові кредити)	0,12
Частка кредитного портфеля в активах банківського сектору, %	≥45 66,2	0,67	
Обсяг кредитування банками реального сектору економіки, % до ВВП	≥ 30	57,9 (залишки за кредитами) 10,8 (нові кредити)	1,93 0,36
Обсяг повернення кредитів до загального обсягу заборгованості, %	≥70-90	86,5	1,23-0,96
Максимальна ставка відсотку за кредитом	10	15	0,67
Рівень сумнівної і безнадійної заборгованості у сукупному кредитному портфелі, %	10	13,5	0,74
Частка пролонгованих кредитів у кредитному портфелі, %	10-15	н/д	-
Покриття проблемної заборгованості власним капіталом, %	≤50	109,0	0,46
Покриття проблемних кредитів створеними резервами, %	>70	150,9	2,16
Вага проблемних кредитів у чистих активах, %	7-10	10,3	0,68-0,97
Співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті, %	50 (стимулятор) 180 (дестимулятор)	142,5	0,35 1,26
Співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів, разів	3	2,74	1,09
Зростання обсягів кредитів до попереднього періоду, %	<30	10,4	0,35
Вартість банківських кредитів, % річних	≤10	16,6 (гривневі) 8,4 (валютні)	0,60 1,19
Співвідношення ставок у гривні й іноземній валюті	2:1	2:1	1,0
Рівень резервів за активними операціями, %	≤ 5	20,4	0,25

Джерело: розраховано автором

боргова безпека (відношення зовнішньої заборгованості банківського сектору до сукупних пасивів банків; співвідношення зовнішнього боргу банків до ЗВР);

безпечний рівень доходів і витрат (відношення витрат до доходів; покриття відсотковими доходами відсоткових витрат; частка невідсоткових доходів у загальному обсязі доходів; відношення невідсоткових доходів до активів; відношення невідсоткових витрат до доходів).

Таким чином, рівень ФББС економіки України є недостатнім.

В дисертації комплексно проаналізовані причини недотримання безпекових параметрів за зазначеними різновидами ФББС.

Загалом на підвищенні рівня ФББС за аналізований період позитивно позначились: скорочення економічних дисбалансів (цінових «бульбашок»); готовність Уряду і НБУ свого часу підтримати банківський сектор; перехід банків до консервативної кредитної політики, зниження їх витрат шляхом скорочення філіальної мережі; докапіталізація системно значущих банків.

¹ Співвідношення фактичного і порогового значень нормовано відносно порогового значення, яке приймається за одиницю. При цьому його розраховують як відношення фактичного значення до порогового, якщо бажане збільшення відповідного показника банківської безпеки, і навпаки, якщо бажане його зниження.

Водночас, ФББС підривають низький рівень і характер використання доходів громадян, їх незначний попит на банківські послуги, низький рівень фінансової грамотності; нестабільність національної економіки; неефективність антиінфляційної політики; величезна девальвація національної грошової одиниці; можливість банків формально здебільшого відповідати вимогам НБУ, обходячи їх по суті; відсутність довгострокової стратегії розвитку і націленість більшості банків на одержання в короткостроковій перспективі максимального прибутку; нестабільність джерел фондування за істотного скорочення зовнішніх джерел та зростання недовіри на міжбанківському ринку; висока залежність банків від рефінансування НБУ; мала продуктова лінійка вітчизняних банків; відсутність політики фінансової безпеки банків і стратегії забезпечення ФББС; значний рівень криміналізації фінансово-кредитної сфери; світові фінансові кризи. Крім того, банківський сектор є функціонально і територіально незбалансованим, оскільки відсутні суто інвестиційні, іпотечні, земельні, кооперативні і регіональні банки; надмірно сегментованим, що матеріалізується у зростанні відмінностей між виокремлюваними НБУ групами банків, а також державними, приватними (з вітчизняним і іноземним капіталом) банками, зокрема, в політиці, доступі до рефінансування НБУ і зовнішніх ринків.

В третьому розділі «Пріоритетні напрями підвищення рівня фінансової безпеки банківського сектору економіки України» визначені основні шляхи підвищення рівня ФББС економіки України, виявлені напрями вдосконалення підсистем системи її забезпечення, запропоновані методичні підходи до оцінки і дотримання ефективності такої системи.

Забезпечення ФББС, на наше переконання, має відбуватися, насамперед, з урахуванням розробки Стратегії розвитку банківського сектору України і Стратегії забезпечення ФББС економіки України, оскільки вони з позицій обґрунтованості й системного підходу мають бути взаємопов'язаними і взаємозумовленими (рис.2).

Особливої уваги в реалізації Стратегії забезпечення ФББС економіки України заслуговує формування досконалих забезпечувальних підсистем. На наш погляд, реалізація стратегічних цілей і завдань, повноцінне забезпечення ФББС має передбачати наявність відповідного стратегічним потребам наукового, нормативно-правового, методичного, інформаційно-аналітичного, кадрового, технологічного, інструментального і фінансового забезпечення (рис.3).

При цьому виконання цього дуже складного завдання має базуватись виключно на: врахуванні статичного і динамічного аспектів забезпечення ФББС; своєчасному виявленні ризиків банківської діяльності, викликів і загроз ФББС; пріоритеті розробки й реалізації заходів з запобігання ризикам, викликам і загрозам ФББС; забезпеченні певного резерву ФББС (під яким слід розуміти перевищення власних коштів банківського сектору над можливими втратами активів, що свідчить про його спроможність компенсувати такі втрати і запобігати банкрутству банківських установ); обґрунтованості витрат на забезпечення ФББС.

Для вдосконалення нормативно-правового забезпечення ФББС необхідно розробити обґрунтовану концепцію банківського права і законодавчо унормувати: визначення банківського сектору, зміст і завдання забезпечення його фінансової безпеки та задіяні в цьому процесі державні і господарюючі структури, порядок координації їх діяльності в зазначеній сфері (внесення змін до ЗУ «Про банки і

Рис.2. Складові Стратегії забезпечення ФББС економіки України (авторська розробка)

банківську діяльність»); захист конкуренції на ринку банківських послуг з визначенням її змісту, різновидів та переліку органів і заходів з її забезпечення (прийняття ЗУ «Про захист конкуренції на ринку фінансових послуг»); процеси реструктуризації комерційних банків з визначенням її різновидів і особливостей здійснення, інструментів реалізації (прийняття ЗУ «Про реструктуризацію комерційних банків»); діяльність служб безпеки комерційних банків (внесення змін до ЗУ «Про банки і банківську діяльність»).

Розбудові системи забезпечення ФББС сприятиме інституціональне закріплення змісту забезпечення ФББС, меж відповідальності, функцій і завдань її учасників. У цьому плані необхідні:

встановлення порядку експертизи нормативно-правових актів економічного і соціального характеру на предмет їх можливого впливу на існуючий рівень ФББС;

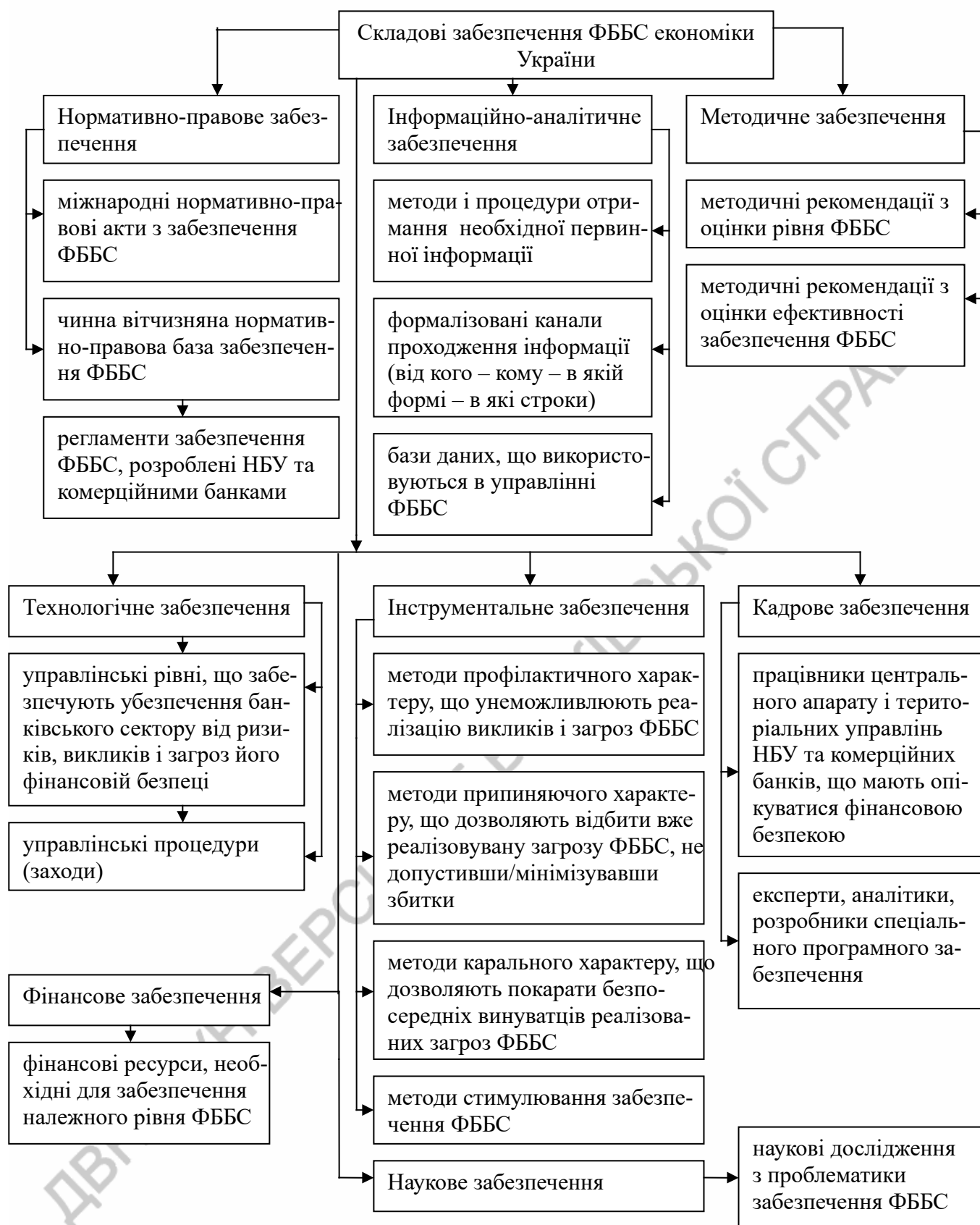

Рис.3. Складові забезпечення ФББС економіки України (авторська розробка)

унормування змісту, складових, оцінки результативності і якості робіт з забезпечення ФББС; розробка банками концепцій забезпечення їх фінансової безпеки і визначення відповідальних за їх реалізацію;

включення до нормативно-методичних матеріалів з розробки щорічних прогнозів економічного і соціального розвитку України та Основних засад грошово-кредитної політики порогових значень показників ФББС; виокремлення в Основних засадах грошово-кредитної політики, як додатку, заходів НБУ з удосконалення функціонування банківського сектору і банківського нагляду на планований період і забезпечення їх неухильного виконання;

унормування в ЗУ «Про Рахункову палату» контролю за правомірністю і ефективністю витрачання державних коштів на підтримку банківського сектору (збільшення статутних капіталів державних банків, субординовані кредити системно значущим банкам, рефінансування банків НБУ), а в ЗУ «Про Національний банк» – інституту кураторів НБУ у банках.

Для підвищення рівня ФББС економіки України, на наш погляд, слід здійснити: формування моделі ФББС як сукупності офіційно прийнятих поглядів, інститутів (установ, організацій, відносин і відповідних дій) шляхом прийняття на державному рівні концепції, стратегії ФББС та конкретної програми її забезпечення з метою створення методологічного та організаційно-правового підґрунтя для суб'єктів, які відповідають за розробку і реалізацію фінансової, грошово-кредитної, валютної, боргової, інвестиційної і банківської політики;

розробку і використання стратегічних і тактичних, а також поточних індикаторів ФББС економіки України; унормування їх порогових значень;

реструктуризацію банківського сектору завдяки реалізації активної політики підвищення капіталізації існуючих банків, злиття і поглинання з метою підвищення платоспроможності, фінансової стійкості і стабільності функціонування, конкурентоспроможності банків і банківського сектору загалом;

перетворення інституту внутрішнього контролю банків з виключно перевірки виконання вимог нормативних документів на важливу інформаційну систему, визначення сукупності процедур з мінімізації ризиків як одного з ключових елементів забезпечення фінансової безпеки банків, а відтак, і ФББС;

активізацію власних джерел розвитку банків шляхом запровадження Урядом і НБУ відповідних стимулів (стимулювання попиту (наприклад, купівлі нових автомобілів); створення класичних ФПП; субсидювання кредитування певних галузей вітчизняного господарського комплексу; підтримки програм кредитування малого та середнього бізнесу чи іпотеки, допомоги позичальникам, які опинились у скрутній життєвій ситуації; введення пільгового оподаткування; впровадження індивідуальних чи групових (для певного типу банків) економічних нормативів і лібералізації здійснюваного банками резервування);

оцінку рівня достатності забезпечення ФББС економіки України вищезазначеними заходами та ресурсами та дієвості їх застосування.

Для вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення ФББС економіки України слід забезпечити:

нормативне визначення основних центрів (джерел) формування первинної інформації з питань ФББС, порядку її подання НБУ та до інших органів влади;

оперативне отримання достовірної інформації про діяльність усіх підрозділів і філій банків, що дозволяє оцінити дохідність бізнес-напрямів і продуктивних лінійок, розраховувати значення ризиків, на основі інтеграції даних бухгалтерського обліку, даних про угоди і клієнтів з різних автоматизованих систем банківських установ;

створення інформаційно-аналітичної бази моніторингу показників ФББС як основи для проведення комплексного аналізу, прогнозування, моделювання ситуацій та процесів, підготовки відповідних матеріалів, рекомендацій для державних органів, саморегулювальних організацій і банків;

якісні аналітичні матеріали (аналітичні огляди, спеціальні дослідження, оперативну аналітику) для прийняття управлінських рішень у розрізі продуктів і центрів відповідальності, з залучення клієнтів (спеціальних пропозицій і акцій);

підготовку інформаційно-аналітичних матеріалів з визначення наявних і потенційно можливих (насамперед, латентних) загроз ФББС економіки України;

нормативне визначення порядку, за яким має відбуватись оперативне інформування вищих посадових осіб держави про стан ФББС економіки України, а також порядку підготовки і надання відповідних рекомендацій органам законодавчої й виконавчої влади;

акумулявання даних про стан злочинності в банківській сфері, типологію злочинів і криміногенних чинників, претензії правоохоронних і контролюючих органів до суб'єктів ринку банківських послуг України;

обмін інформацією між банками, НБУ і правоохоронними органами про факти крадіжок грошових коштів у банках за допомогою підробки документів, кредитних карток, неправомірних дій банківських працівників, фінансове шахрайство;

надання банківським менеджерам інструментів для прикладної обробки даних – ризик-інструментів, систем підготовки звітності, додатків для автоматизації бюджетування й моделювання структури доходів і витрат.

Система забезпечення ФББС має включати комплекс суто охоронних (з захисту фінансових, матеріальних, трудових, інформаційних, інтелектуальних ресурсів банків) заходів, оптимальних за часом реакції на загрози і прийнятними за вартістю.

Водночас, при розрахунку фінансових ресурсів банківського сектору на убезпечення від злочинних зазіхань слід урахувувати не лише збитки від реальних злочинів, а й вимушені витрати на боротьбу зі злочинністю. В умовах обмежених фінансових, матеріальних і трудових ресурсів у банківському секторі економіки України слід забезпечувати розподіл відповідних ресурсів для боротьби (запобігання) з різними видами правопорушень.

Оцінка ефективності функціонування системи забезпечення ФББС економіки України має здійснюватись на мезо- (визначення достатності досягнутого рівня фінансової безпеки для забезпечення галузевої, регіональної і міжнародної конкурентоспроможності банківського сектору) і макрорівні (оцінка впливу банківського сектору на фінансову стабільність в державі загалом). При цьому в ході зазначеної оцінки на мезорівні (з використанням експертного методу) обов'язково необхідно з'ясувати: чи сприяє/не сприяє система забезпечення ФББС розвитку банківського бізнесу; чи дозволяє/не дозволяє така система досягти повної фінансової незалежності банківського сектору економіки України.

Оцінка ефективності системи забезпечення ФББС має здійснюватись в економічному і соціальному аспектах. Стосовно першого аспекту така оцінка має включати оцінку ефективності системи забезпечення ФББС в: період стабільного функціонування банківського сектору; докризовий, кризовий, посткризовий періоди.

З огляду на стадії та цілі визначення економічної ефективності системи забезпечення ФББС слід виокремлювати такі різновиди отримуваних ефектів:

попередній (після розробки концепції, стратегії, політики забезпечення ФББС); очікуваний (з початком їх реалізації); плановий (на стадії формування планів заходів з дотримання/підвищення ФББС); фактичний (за підсумками вжиття відповідних заходів); потенційно можливий (з урахуванням можливих коректив як концепції, стратегії, політики забезпечення ФББС, так і вжиття нових заходів у цій сфері).

Натомість оцінка соціальної ефективності системи забезпечення ФББС має включати: оцінку її впливу на рівень оплати праці в банківському секторі (втрати робочого часу, структура кадрового потенціалу, плинність кадрів), співвідношення рівня оплати в ньому з рівнем оплати в промисловості і економіці України загалом.

Як кількісні показники ефективності заходів з забезпечення ФББС слід застосовувати: віддачу на одиницю сукупних інвестицій; приріст відвернених втрат від застосування варіантів системи забезпечення ФББС; економічність цієї системи (співвідношення обсягу відвернених фінансових втрат до обсягу витрат на їх запобігання (з огляду на відсутність необхідних даних про такі втрати слід удаватись до визначення їх очікуваної величини з урахуванням експертно визначених імовірностей тієї чи іншої події)); рівень тінізації банківського сектору; співвідношення кількості правопорушень у банківській сфері до обсягу коштів, використаних банками для безпекових заходів.

Якісними показниками ефективності заходів з забезпечення ФББС мають бути: відповідність фінансового потенціалу банківського сектору його стратегічним цілям і завданням; регулярність отримання ним прибутку; прирощення надійності системи забезпечення ФББС на одиницю прирощення витрат на її формування й підтримання; ступінь розкриття інформації про власників, функціонування банків; соціально-економічна компетентність учасників системи забезпечення ФББС (сукупність знань, умінь, навичок); наявність/відсутність антикорупційного контролю і дієвість боротьби з виявленими корупційними проявами; індекс антикризової ефективності (успішність боротьби з кризою в банківському секторі); стан ФББС (безпечний, нормальний, нестійкий, кризовий).

Використання запропонованих методичних підходів до оцінки і дотримання ефективності функціонування системи забезпечення ФББС є одним з пріоритетних напрямів підвищення рівня ФББС економіки України. Представлені підходи дають змогу визначити критерії і показники ефективності вживаних для забезпечення ФББС заходів, комплексно оцінити економічну і соціальну, абсолютну і порівняльну, досягнуту і очікувану ефективність, ефективність на макро- і мезорівнях, а також ефективність в умовах стабільного функціонування, докризовий, кризовий і посткризовий періоди.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі вирішене важливе наукове завдання щодо забезпечення ФББС національної економіки, що дало автору змогу зробити висновки теоретичного, аналітичного і науково-практичного спрямування:

1. Під банківським сектором національної економіки слід розуміти: регульовану державою і саморегульовану складову банківської системи у вигляді сукупності комерційних банків; об'єкт управління, функціонування якого здійснюється на основі поєднання ринкового регулювання і організуючого впливу

держави, а також саморегулювання банків, глобалізаційних і інтеграційних процесів на світовому ринку банківських послуг; сферу різноманітних банківських послуг.

2. ФББС національної економіки є: спроможністю і готовністю банківського сектору захищати фінансові інтереси клієнтів, контрагентів, власників і працівників банків, регулятора ринку і держави; сукупністю умов, за яких потенційно небезпечні для фінансового стану банківського сектору дії чи обставини попереджені чи зведені до рівня, за якого вони не здатні завдати шкоди встановленому порядку його функціонування; комплексом соціально-економічних, фінансових, нормативно-правових, організаційно-управлінських, техніко-технологічних, освітніх, виховних і режимних заходів, спрямованих на захист банківського сектору від зовнішніх і внутрішніх викликів і загроз його фінансовій безпеці й забезпечення його фінансової стабільності та стійкого розвитку.

3. ФББС зумовлюється такими чинниками, як: модель розвитку банків; асиметричність розвитку і ступінь координації цілей банківського сектору і національної економіки; структурованість його елементів; монополні права банків на деякі види діяльності; кредитна культура; особливості устрою фінансової і тип господарської систем в країні; доступність банківських послуг; ступінь дезінтермедіації; межі адміністративного захисту прав позичальників; рівень протидії відмиванню «брудних» грошей; розвиток глобалізаційних процесів; рівні юридичного супроводу і експертизи договорів і контрактів банків, касової, податкової і платіжної дисципліни, активності кредиторів; ступінь комплексності дослідження досвіду і наявних й потенційних проблем її забезпечення в існуючих реаліях, а також рівень фінансової грамотності наявних/потенційних клієнтів.

4. Значущими загрозами ФББС є: надмірна орієнтація регулятора ринку банківських послуг нереальним для вітчизняних умов вимогам МФО; невідпрацьована система рефінансування банків; недосконала організація контролю банківських установ за структурою кредитного і інвестиційного портфелів за ризикованістю і дохідністю; надлишкова ліквідність; загрози з боку сегменту небанківських фінансових установ.

5. Однією з істотних проблем забезпечення ФББС економіки України є відсутність спеціальних законодавчих актів з банківської безпеки, визначень базових понять. Відставання чинної нормативно-правової бази від розвитку банківництва не сприяє створенню стійких «правил гри», захисту прав учасників ринку банківських послуг, а відтак й підвищенню рівня ФББС економіки України. Значна кількість прогалин і колізійних норм негативно впливають на банківську безпеку і не дозволяють банкам здійснювати свою діяльність легітимно.

6. Основною причиною, яка зумовлює серйозні труднощі в проведенні досліджень, присвячених аналізу ФББС національної економіки, є відсутність її чіткого визначення, виокремлення різновидів та розробки основних критеріїв і показників. Наукове опрацювання цієї проблематики залишається недостатнім, відсутній усталений методичний підхід до оцінки ФББС національної економіки, не визначені критерії оцінки і перелік індикаторів, їх порогові значення, відсутня методика їх розрахунку, що стримує формування цілісної системи забезпечення ФББС. Аналіз чинної організації забезпечення ФББС свідчить про відсутність взаємодії, координації зусиль і комплексного підходу до вирішення цієї проблеми.

7. При визначенні переліку індикаторів ФББС слід вирізняти: індикатори, що характеризують рівень ФББС загалом (індикатори фінансового стану (як узагальнюючої характеристики всіх напрямів діяльності і рівня управління), фінансової стабільності, оптимальності); індикатори, застосовувані за реалізації процесів злиття і поглинання банківських установ; індикатори депозитної, грошово-кредитної, валютної, інфляційної, інвестиційної та боргової безпеки банківського сектору; індикатори ФББС регіонів.

8. ФББС підривають нестабільність вітчизняної економіки; величезна девальвація гривні; неповнота й недостатня якість нормативно-правової регламентації банківської діяльності; відсутність довгострокової стратегії розвитку більшості банків, нестабільність джерел їх фондування, слабка диференціація їх активів; надмірна сегментація банківського сектору; недостатній обсяг акумульованих ФГВФО коштів; низький рівень і характер використання доходів громадян; незначний попит на банківські послуги; низький рівень фінансової грамотності. Рівень ФББС залишається низьким, банківський сектор не вкладається в переважну більшість порогових значень індикаторів його фінансової безпеки.

9. Забезпечення ФББС має відбуватися на основі Стратегії розвитку банківського сектору України і Стратегії забезпечення ФББС національної економіки. Слід сформувані сприятливі умови для вітчизняних і іноземних інвестицій в банківський сектор завдяки гарантуванню захисту прав власності і впровадженню привабливого режиму оподаткування за належного рівня антимонопольного регулювання і пруденційного нагляду НБУ за банками і забезпечення стійкості і транспарентності функціонування банківського сектору. Повноцінне забезпечення ФББС може бути здійснене лише за умови наявності належного наукового, нормативно-правового, організаційно-методичного, інформаційно-аналітичного, кадрового, технологічного, інструментального і фінансового забезпечення.

10. Основними напрямками підвищення рівня ФББС є: оцінка її рівня з точки зору спроможності банківського сектору протистояти кризовим явищам, поступально розвиватися і позитивно впливати на розвиток реального сектору і соціальної сфери; формування потужних регіональних банків; поєднання поповнення державою капіталів банків зі схемами розширки поганих боргів за рахунок державного страхування їх активів, що забезпечується часткою держави в їх капіталах; забезпечення доступу до рефінансування НБУ середніх і малих банків; визначення дозволеного переліку банківських операцій і режиму пруденційного нагляду залежно від типів банків та рівня їх капіталізації; систематичне проведення НБУ сценарного стрес-тестування банківського сектору з використанням широкого переліку уніфікованих індикаторів і визначенням потенційних втрат від реалізації ризиків; звільнення банків від виконання не властивих їм функцій.

11. Вдосконалення складових забезпечення ФББС економіки України повинно включати: поліпшення чинної нормативно-правової бази, що регламентує формування й підтримання належного рівня ФББС; розробку моделі ФББС економіки України; формування інформаційно-аналітичної бази моніторингу показників ФББС; унормування порогових значень індикаторів ФББС; реструктуризацію банківського сектору; вдосконалення оцінки ФББС.

12. Для розбудови повноцінної системи забезпечення ФББС необхідно чітко і оперативно оцінювати ефективність цього процесу. Така оцінка має здійснюватись на мезо- і макрорівні, в економічному і соціальному аспектах. Оцінці мають підлягати й абсолютна (відношення результатів функціонування даної системи і витрат на її створення і підтримання) й порівняльна (зміна результатів функціонування даної системи порівняно з уже досягнутими результатами) ефективність системи забезпечення ФББС. Критеріями ефективності є: максимізація прибутку і ринкової вартості банків; ступінь виконання/невиконання завдань забезпечення ФББС; оптимальний рівень складності (вартості) системи безпеки з урахуванням рівня внутрішніх і зовнішніх загроз; стабільність і динамізм розвитку системи забезпечення ФББС; ступінь взаємодії її елементів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації у наукових фахових виданнях:

1. Вовченко Р.С. Чинники і загрози фінансовій безпеці банківського сектору національної економіки / Р.С.Вовченко // Фінансово-економічна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2013. – № 1. – С.75-83 (0,58 д.а.).

2. Вовченко Р.С. Підоснова банківського сектору національної економіки / Р.С.Вовченко // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2013. – № 2. – С.121-127 (0,7 д.а.).

3. Вовченко Р.С. Напрями підвищення фінансової безпеки банківського сектору економіки України / Р.С.Вовченко // Фінансовий простір. – 2013. – № 3. – С.87-94 (0,62 д.а.).

4. Вовченко Р.С. Стан правового регулювання фінансової безпеки банківського сектору економіки України / Р.С.Вовченко // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2013. – № 3. – С.175-180 (0,5 д.а.).

5. Вовченко Р.С. Підходи до розкриття сутності фінансової безпеки банківського сектору національної економіки / Р.С.Вовченко // Фінансово-економічна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2015. – № 2. – С.51-59 (0,75 д.а.).

Публікації у зарубіжних виданнях:

6. Baranovskyi O. Key aspects of financial security implementation in the banking sector of the economy of Ukraine / O.Baranovskyi, R.Vovchenko. – Global and regional challenges of 21 century economy. – Cracow: Cracow university of economics, 2013. – pp.453-463 (0,5 д.а., особисто дисертанту – 0,4 д.а., визначенні значущість дотримання ФББС економіки, проблеми, що існують у цій сфері, і окремі напрями її забезпечення).

7. Baranovskyi O. Approaches to assessment of the level and effectiveness of the banking sector of Ukraine financial security implementation Ukraine / O.Baranovskyi, R.Vovchenko – Contemporary organizations in the process of institutional transformations. – Cracow: Cracow university of economics, 2014. – pp.353-364 (0,6 д.а., особисто дисертанту – 0,5 д.а., визначенні підходи до оцінки рівня та ефективності забезпечення ФББС економіки, а також проблеми, що існують у цих сферах).

Праці апробаційного характеру:

8. Вовченко Р. Проблеми формування системи фінансової безпеки банківського сектору економіки України / Р.Вовченко // Теоретичні та прикладні аспекти аналізу фінансових систем: Збірник тез XIII Міжнародної науково-практичної конференції аспірантів і студентів. – Львів: ЛІБС УБС НБУ, 2013. – С.210-212 (0,12 д.а.).

9. Вовченко Р.С. Сутність фінансової безпеки банківського сектору національної економіки / Р.С.Вовченко // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики: Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції. – Х.: ЛІБС УБС НБУ, 2013. – С.56-59 (0,15 д.а.).

10. Вовченко Р.С. Формування системи забезпечення фінансової безпеки банківського сектору національної економіки / Вовченко Р.С. // Фінансовий механізм та обліково-аналітичне забезпечення сталого розвитку: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Севастополь: СевНТУ, 2013. – С.132-134 (0,18 д.а.).

11. Вовченко Р.С. Забезпечення фінансової безпеки банківського сектору економіки України / Р.С.Вовченко // Проблеми забезпечення ефективного функціонування та стабільного розвитку банківської системи України: тези доповідей учасників IV науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених. – К., 2014. – С.23-25 (0,15 д.а.).

АНОТАЦІЯ

Вовченко Р.С. Фінансова безпека банківського сектору економіки України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук зі спеціальності 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. – ДВНЗ «Університет банківської справи». – Київ, 2016.

У дисертації уточнені теоретико-методологічні засади фінансової безпеки банківського сектору національної економіки, зокрема: запропонований авторський підхід до розкриття сутності банківського сектору національної економіки та класифікації його різновидів, визначені необхідність дотримання і сутність фінансової безпеки банківського сектору, з'ясовані чинники, виклики і загрози фінансовій безпеці банківського сектору національної економіки.

Наведена характеристика особливостей регламентації і організації забезпечення фінансової безпеки банківського сектору економіки України за різними напрямками, проаналізований вплив ризик-менеджменту вітчизняних банків на забезпечення фінансової безпеки банківського сектору національної економіки, оцінено стан її забезпечення. Виявлені проблеми, недоліки і невирішені питання у сфері забезпечення фінансової безпеки банківського сектору вітчизняної економіки.

В рамках визначення пріоритетних напрямів підвищення рівня фінансової безпеки банківського сектору економіки України, з'ясовані основні шляхи такого підвищення, запропоновані заходи з удосконалення підсистем системи забезпечення фінансової безпеки банківського сектору вітчизняної економіки, розроблені методичні підходи до оцінки і дотримання ефективності системи забезпечення фінансової безпеки банківського сектору.

Ключові слова: банківський сектор національної економіки, фінансова безпека банківського сектору, чинники фінансової безпеки банківського сектору, загрози

фінансовій безпеці банківського сектору, ризик-менеджмент банків, система забезпечення фінансової безпеки банківського сектору.

АННОТАЦИЯ

Вовченко Р.С. Финансовая безопасность банковского сектора экономики Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.08 – деньги, финансы и кредит. – ГВУЗ «Университет банковского дела». – Киев, 2016.

В диссертации уточнены теоретико-методологические основы финансовой безопасности банковского сектора национальной экономики, в частности: предложен авторский подход к раскрытию сущности банковского сектора национальной экономики и классификации его разновидностей; определены необходимость поддержания и сущность финансовой безопасности банковского сектора, выделены такие ее составляющие, как безопасность ресурсообразующей составляющей функционирования банковского сектора, депозитная, кредитная; валютная, инфляционная, инвестиционная, долговая безопасности. Выявлены факторы, вызовы и угрозы финансовой безопасности банковского сектора национальной экономики. Предложены индикаторы, характеризующие уровень финансовой безопасности банковского сектора в целом (индикаторы финансового состояния, финансовой стабильности, оптимальности); индикаторы, используемые при реализации процессов банковских слияний и поглощений; индикаторы ресурсообразующей, депозитной, денежно-кредитной, валютной, инфляционной, инвестиционной, долговой безопасности банковского сектора; индикаторы финансовой безопасности банковского сектора региона.

Определены требования, сущность и составляющие элементы системы обеспечения финансовой безопасности банковского сектора национальной экономики.

Охарактеризованы особенности регламентации и организации обеспечения финансовой безопасности банковского сектора экономики Украины по разным направлениям, проанализированы подходы к оценке уровня и влияние риск-менеджмента отечественных банков на обеспечение финансовой безопасности банковского сектора национальной экономики, оценено фактическое состояние ее обеспечения. Выявлены проблемы, недостатки и нерешенные вопросы в сфере обеспечения финансовой безопасности банковского сектора отечественной экономики.

В рамках определения приоритетных направлений повышения уровня финансовой безопасности банковского сектора экономики Украины, выявлены основные пути такого повышения, предложены мероприятия по совершенствованию подсистем системы обеспечения финансовой безопасности банковского сектора отечественной экономики, разработаны методические подходы к оценке и поддержанию эффективности системы обеспечения финансовой безопасности банковского сектора.

Ключевые слова: банковский сектор национальной экономики, финансовая безопасность банковского сектора, факторы финансовой безопасности банковского

сектора, угрозы финансовой безопасности банковского сектора, риск-менеджмент банков, система обеспечения финансовой безопасности банковского сектора.

ABSTRACT

R. S. Vovchenko. Financial security of the banking sector of Ukrainian economy. – Manuscript.

Thesis work for a PhD degree in economics, specialty 08.00.08 – Money, Finance and Credit. – SHEE «University of banking». – Kyiv, 2016.

The thesis clarified the theoretical and methodological principles of Ukrainian economy's banking sector financial security, to be specific: author's approach to disclosure of the essence of banking sector of national economy and classification of its varieties were introduced; the nature of financial security of banking sector and the importance of financial safety compliance were identified; factors, challenges and threats for financial security of banking sector of national economy were clarified.

The characteristic for distinctive features of regulation and implementation of financial security of banking sector of Ukrainian economy in various directions were given, the influence of local banks risk management on financial security of banking sector of national economy was analyzed, the level of financial security was evaluated. Challenges, imperfections and unsolved issues in the field of financial security of banking sector of Ukrainian economy were detected.

As a part of the process of priority directions determination for increasing the level of banking sector of Ukrainian economy financial safety, main ways of such increase were identified, measures for subsystems improvement in the system of financial security of banking sector of national economy implementation were offered, methodical approaches for evaluation and supporting the efficiency of financial security of banking sector implementation system were developed.

Key words: banking sector of the national economy, financial security of the banking sector, factors of financial security of the banking sector, threats to financial security of the banking sector, risk management of banks, system of financial security of the banking sector implementation.